

תוכן העניינים

		פתח דבר
ז		רשימת פרסומים של פרופסור חיים זלמן דימיטרובסקי
ט		ספרות חז"ל
		דניאל בויריין
3	משהו על תולדות המרטריון בישראל	משה בנוביץ
28	עדי ממונות	אליעזר דיימונד
50	משמעותו של 'מאי משמע'	יהודית האופטמן
63	נשים במסכת פסחים	מנחם הירשמן
	'חביבים ישראל': תפיסות חלוקות בבתי המדרש	
79	של ר' ישמעאל ור' עקיבא	דוד הנשקה
87	אימתי יושבים בסוכה: לשחזורה של משנה ראשונה	משה ויינפלד
105	דברים שהשטן / יצר הרע / אומות העולם / משיבין עליהם	מנחם כהנא
	'דרישה וחקירה' לאור חקירתה של דרשה חדשה	
112	בספרי זוטא לדברים	לייב מוסקוביץ
129	'ויידא אמרה דא'	שלמה נאה
145	'בחזקת שלא נתן': לנוסחה ולפירושה	
	של משנת כבא בתרא פ"א מ"ד	
163	הברייתות שבתלמוד הבבלי ויחסן לתוספתא	שמה יהודה פרידמן
202	'כדת משה ויהודאי': תולדותיה של נוסחה משפטית-דתית	מנחם קיסטר
209	המבדיל בין בני אור לבני חושך, בין ישראל לעמים	אהרן שמש
221	הלל: דברים כפשוטם	שמואל יששכר שפרכר
		ספרות הגאונים וספרות רבנית
		משה אידל
	הרשב"א ואברהם אבולעפיה: לתולדותיו של	
235	פולמוס קבלי נזנח	ירחמיאל ברודי
252	מפירוש ר' יוחנן בר' ראובן מאוכרידא לספר השאלתות	אברהם גרוסמן
	תשובות חכמי ספרד הראשונים שנשתמרו	
274	בכ"י מונטיפיורי 98	
283	שרטוט ספרי קודש: מקורה של הלכה והשלכותיה	נחמן דנציג
360	טבילת נידה במים חיים	דב זלוטניק
371	עוד על רשב"ח בענייני מצרנות וזיקתו להלכה המוסלמית	גדעון ליבזון
413	דרכי השיקול במציאות הספיציפית בפסיקת הרדב"ז	שמואל מורל

439	תשובות הגאונים הקצרות	שמחה עמנואל
460	מתשובות הגאונים מן הגניזה בהלכות ריבית	מרדכי עקיבא פרידמן
475	פירוש הגאונים לשתי משניות פיוט אשכנזי חדש על פדיון הכלה השבויה	ישראל פרנצוס מנחם שמלצר
491	ממצרים: הפיוט 'אמון נוא' לר' מנחם בר' מכיר	
501	על שתי המהדורות של תשובות ר' שמואל די מדינה	יעקב ש' שפיגל
534	על הפירושים למסכת מועד קטן המיוחסים לרש"י	עדיאל שרמר
555	שלוש סוגיות בתפילה יהודים מגרבים במצרים ובירושלים בסוף	ישראל מ' תא-שמע יוסף הקר
573	התקופה הממלוכית	

פתח דבר

'זאת צנועים חכמה'

קובץ זה של מחקרים בספרות ההלכה והאגדה על אגפיה מוגש בהוקרה עמוקה למורנו פרופסור חיים זלמן דימיטרובסקי. למדן מופלג, בן תורה ובן ישיבה על פי חינוכו ועיקר בית גידולו, חוקר ואיש אקדמיה מובהק על פי השכלתו ונטיית נפשו; סגור כדרכו בדי אמות של לימודו ומתבודד במחקרו, ועם זאת משכמו ומעלה מורה לרבים; בעל שאר-רוח ובעל מידות תרומיות, אשר תרם רבות לקידום מדעי היהדות בכלל וחקר התלמוד, ההלכה והספרות הרבנית כפרט, במשך עשרות שנים.

מגידולי ארץ ישראל מורנו, מראשוני החוקרים במדעי היהדות שנולדו בארץ ונתחנכו בה, בישיבותיה המסורתיות על מטענן התרבותי העתיק, ובאוניברסיטה העברית החדשה, על עמדת התצפית הביקורתית שכוונה בלב תלמידיה. מאווירתה המחכימה של ארץ ישראל השרה על תלמידיו בבהמ"ד לרבנים בניו יורק ובאוניברסיטה העברית וכבש את לבם. קשר זה שבין הישיבה לאוניברסיטה הוא גם תמצית מפעל חייו של פרופ' דימיטרובסקי. מחקריו עוסקים בקלסיקה היהודית: חקר התלמוד ודרכי לימודו וחקר הספרות הרבנית של ימי הביניים, בעיקר חקר הרשב"א ויצירתו – אשר השפעתו על עולם הישיבות ומעמדו בקרב לומדי התורה כיום גדולה ביותר. מהדורות חידושי הרשב"א שהוציא לאור פרופ' דימיטרובסקי, מציגות שילוב מופלא של גישה למדנית מובהקת לצד תפיסה ביקורתית של הנושא, והן זכו לפופולריות רבה בין הלומדים ונדפסו במהדורות רבות. פרופ' שאול ליברמן ז"ל הטעים שמי שמחזיק בידו את חידושי הרשב"א מהדורת דימיטרובסקי אינו זקוק לשום ראשון אחר לאותה מסכת. כמו כן, יצאו כבר שני הכרכים הראשונים של תשובות הרשב"א ועוד ידו נטויה. מההדרת חידושו של הרשב"א ועד לאיסוף תשובותיו, שרידיהן ושרידי שרידיהן נקשרה נפשו של מורנו בנפש הרשב"א בעבותות אהבה.

עם זאת הקדיש פרופ' דימיטרובסקי מחקר מעמיק גם לתחומים קלסיים פחות, אך חשובים מאוד מבחינה מחקרית, בתחום תורתם של ה'אחרונים', ובעיקר חקר שיטת הפלפול ותולדותיה הקשה והמורכבת. תחום מחקר זה מחייב שליטה מושלמת בסוגיה התלמודית, הכרה אינטימית של כלליה ופרטיה הגלויים והסמויים, ותפיסה ביקורתית אובייקטיבית של המנגנונים הלוגיים והטכניים שהמפלפל כפוף להם. בתחום קשה זה מהווים מחקריו החלוציים של פרופ' דימיטרובסקי פריצת דרך של ממש, ופרותיהם שימשו אותו גם בעבודותיו בתחומים מרכזיים יותר של המחקר ההיסטורי, כגון מחקריו הקלסיים בנושא תור הזהב של צפת וחכמיה במאה הט"ז בכלל, ובתי המדרש של הרב יוסף קארו וחברו ובן מחלוקתו גם בנושא הסמיכה הרב משה די טראני המכ"ט, כפרט.

תרומה נכבדה העלה פרופ' דימיטרובסקי בתחום נוסף – חשוב ביותר – של מדעי היהדות, הלוא הוא תחום תולדות הספר והדפוס העברי בישראל. שנים רבות הקדיש פרופ' דימיטרובסקי לחיפושים אחר שרידי גמרות שנדפסו בספרד ובפורטוגל לפני הגירוש, כדי ללמוד מתוכם על נוסח התלמוד הקדום כפי שרווח במחוזות אבודים אלו, ואת שהעלה בחיפושיו הדפיס במהדורה מפוארת, שרידי בבלי: שיחזור תלמודם של בני ספרד. כעשרים שנות פעילות של הדפוס העברי בארצות אלו ירדו לטמיון גמור עם גירוש היהודים ועקירתם המלאה משם, וכמהלך החיפושים אחר שרידיה של פעילות זו העלה פרופ' דימיטרובסקי לפי דרכו את אחד הפרקים המעניינים ביותר בתולדות הדפוס העברי באירופה, וכתב את תולדותיו במבוא מקיף. במחקרו, שרידי בבלי, הדגים פרופ' דימיטרובסקי כיצד צריך המחקר לטפל בנושא כזה ומה ניתן להפיק ממנו, ונפרצה הדרך להמשך העיסוק המדעי בתחום חשוב זה.

כל מחקריו, בכל תחומיהם, משקפים אישיות תורנית-מדעית שאין כמותה, הרוויה הבנה עמוקה במקורותינו התלמודיים הקשים והרחבים מני ים, ושליטה טבעית ושורשית בפרטי פרטיהם, שליטה שאינה נקנית אלא למי שממית את עצמו באוהלי תורה מראשית ימיו ללא הרף. מתוך הכוחות הללו יצר פרופ' דימיטרובסקי את הווייתו המחקרית על בסיס שיטה מדעית מדוקדקת, המיוסדת על אדני פשט הלשון, הבנה היסטורית נכונה, ועל הכול השכל הישר, התבונה הטבעית ומסירות עזה ליופיו של שם, המאיר ונוצץ גם כשהוא בא באוהלי יפת.

מי שזכה לדובב שפתותיהם של הרשב"א, של מדפיסי המהדורה הנשכחת של התלמוד מימות יהדות ספרד לפני הגירוש, של מהר"י בירב ורבנו יוסף קארו, של חכמי העיון וההפול – בהבנה עמוקה, בעוצמת הסברה ובסגנון שקט וצנוע – הוא שזיכה אותנו על-ידי כך להתחבר לשלשלת הדורות בלימוד התורה ומדעה.

הכתרת מורנו בפרס ישראל נתנה בידנו את הסיפוק שהישגיו הסגוליים הוכרו והורגשו בעולם כולו, כפי שהיו מכבר בקרב שותי מימיו. יהי רצון לפני ריבונו של עולם שבשנים רבות וטובות הבאות עלינו לטובה ייתן למורנו רח"ז דימיטרובסקי ולבני ביתו בריות גופא ונהורא מעליא, להוציא אוצרותיו הגדולים והרכיבים שעמו בכתובים לאור עולם, ולזכות בהם את כל הדורות.

כאות וסימן להכרת הטובה על כל מה שהעניק לנו, חברו תלמידיו וידידיו בספר זה לתת לו קצת משלו, ולרמוז לברכות התודה והאהבה הטמונות בלב ואין הפה יכול לאומרן, בתקווה שישמיעו לו את קולן מכין השיטין – עטרה לחיים.